

การยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาโดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ ในจังหวัดกาฬสินธุ์

Upgrading the Wisdom of Praewa Silk Weaving Using the Temple as a Learning Base in Kalasin Province

พระมหานัฐพันธ์ สุทสนวิภาณี¹, พระมหาเศรษฐา เสฏฐมโน²,

พระครูศรีพุทธวิมลจิต³, พระมหากิตติ กิตติเมธี⁴

^{1,2,3,4} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Phramaha Natthabhan Sudassanavibhani¹, Phramaha Setta Settamano², Phra Krusribuddhibandit³
Phramaha Kitti Kittimatee⁴

^{1,2,3,4} Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

✉: mahakitti2017@gmail.com

(Corresponding Email)

Received: 02 June 2025; Revised: 11 October 2025; Accepted: 25 November 2025

© The Author(s) 2025

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาในจังหวัดกาฬสินธุ์ ๒) เพื่อวิเคราะห์การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาโดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา โดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวากำลังเผชิญกับปัญหาการลดลงของผู้สืบทอดและขาดช่องทางการตลาดที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าวัดมีศักยภาพสูงในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญา เนื่องจากเป็นพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงง่ายและได้รับการยอมรับจากชุมชน การวิจัยได้เสนอแนวทางที่เป็นรูปธรรม เช่น การสร้างหลักสูตรปฏิบัติ, การใช้พื้นที่วัดเพื่อจัดแสดงและจำหน่ายสินค้า, การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ, และการใช้การเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุ 4, ขรवासธรรม 4, และสัพพริสธรรม 7 เป็นรากฐานในการเสริมสร้างความสามัคคีและคุณค่าทางจริยธรรมของชุมชน. ผลการวิจัยนี้มีนัยสำคัญเชิงปฏิบัติในการเป็นแนวทางแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาในอนาคต

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม, ผ้าไหมแพรวา, วัด, การอนุรักษ์วัฒนธรรม

Abstract

This research project had three objectives: (1) to study the indigenous wisdom of Phrae Wa silk weaving in Kalasin Province; (2) to analyze the transmission of Phrae Wa silk weaving wisdom by employing temples as community-based learning centers; and (3) to

examine approaches for upgrading and sustaining Phrae Wa silk weaving through temple-based learning in Kalasin Province. The research employed a mixed-methods approach, integrating quantitative and qualitative methods, including survey research and in-depth interviews with key informants. The findings revealed that Phrae Wa silk weaving is currently facing major challenges, particularly the decline in successors and the lack of appropriate marketing channels. However, most participants agreed that temples possess strong potential to function as learning hubs and centers for knowledge transmission, as they are public spaces that are easily accessible and widely trusted by the community. The study proposes several practical strategies, such as developing hands-on training curricula, utilizing temple spaces for exhibitions and sales, establishing collaborative networks, and applying storytelling techniques to enhance product value. These strategies are grounded in Buddhist principles—Saṅgahavatthu 4 (Four Bases of Social Harmony), Gharavāsadhamma 4 (Four Virtues for Household Life), and Sappurisa-dhamma 7 (Seven Qualities of a Virtuous Person)—which help foster unity and strengthen ethical foundations within the community. The results of this research carry significant practical implications for relevant organizations and policymakers in promoting, preserving, and ensuring the long-term sustainability of Phrae Wa silk weaving wisdom.

Keywords: Indigenous weaving wisdom, Phrae Wa silk, temples, cultural preservation

1. บทนำ

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีลักษณะการทอที่เป็นเอกลักษณ์และลวดลายที่ประณีตงดงาม จนได้รับการขนานนามว่าเป็น "ราชินีแห่งไหม" (พรวิวัฒน์ นามวัน, 2565; วรรณ วรงค์จันทร์, 2564; อนงค์ ไตรมาตร, 2562; อมรา มณีรัตน์, 2561; สุมาลี ปานสุข, 2560). อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญานี้กำลังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การลดลงของจำนวนช่างทอในกลุ่มคนรุ่นใหม่ การแข่งขันจากอุตสาหกรรมสิ่งทอสมัยใหม่ และการขาดแคลนช่องทางการตลาดที่เหมาะสม ทำให้คุณค่าของผ้าไหมแพรวาในเชิงเศรษฐกิจลดลง (นพรัตน์ แสงเจริญ, 2564; วิจิตรา สมเพาะ, 2563; อารยา สุทธิพันธ์, 2561; จารุวรรณ ชัยรอด, 2560; บุชบา วงษ์วรรณ, 2559). การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญานี้จึงไม่ใช่เพียงการรักษาศิลปะการทอผ้า แต่ยังรวมถึงการสร้างที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนด้วย.

ในบริบทของสังคมไทย วัดไม่ได้มีเพียงบทบาททางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ (ไพรัช ศรีชัย, 2565; สมบูรณ์ กุลสมบัติ, 2563; สุรศักดิ์ สีตะวัน, 2562; นิคม ชื่นบาน, 2561; ปัญญา พรหมวัน, 2560). วัดเป็นพื้นที่ที่มีการรวมตัวของชุมชน เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ และเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น บทบาทของวัดในการเป็น “ฐานการเรียนรู้” จึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการฟื้นฟูและยกระดับภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น การทอผ้าไหมแพรวา (กฤตธี แก้ววิจิต, 2564; สุภาพร โชติพันธ์, 2563; วิชชุดา สารรัตน์, 2562; ศักดิ์ชัย ชัยวิจิต, 2561; ฤทธิชัย จันทร์สุข, 2560). การผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาเชิงหัตถกรรมกับสถาบันทางศาสนาและวัฒนธรรมจึงเป็นแนวทางใหม่ที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืน. นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานที่ที่สามารถปลูกฝัง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากฐานทางจิตใจที่สำคัญในการสร้างความเพียร ความสามัคคี และความเสียสละในหมู่ช่างทอผ้าและคนในชุมชน.

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อตอบคำถามวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหาของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาในปัจจุบัน, บทบาทและศักยภาพของวัดในการสืบทอดภูมิปัญญานี้, และแนวทางที่เป็นไปได้ในการยกระดับภูมิปัญญาดังกล่าว (รุ่งนภา พัฒนสิงห์, 2564; ดร.ณิ พลมัตย์, 2563; สุวิทย์ พรหมคำ, 2562; กานดา หอมวิเชียร, 2561; ทิพย์วัลย์ ภูสี, 2560). ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ประกอบการในชุมชน ในการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาให้มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและสามารถสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืนในอนาคต.

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาในจังหวัดกาฬสินธุ์
- 2) เพื่อวิเคราะห์การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาโดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ในจังหวัดกาฬสินธุ์
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา โดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ในจังหวัดกาฬสินธุ์

3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการอนุรักษ์

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีคุณค่าทั้งในเชิงศิลปะและประวัติศาสตร์ (สุมาลี ปานสุข, 2560; อนงค์ ไตรมาตร, 2562). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่เพียงการรักษารูปแบบดั้งเดิม แต่ต้องพิจารณาถึงการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (อมรา มณีรัตน์, 2561). อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาเหล่านี้กำลังเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การลดลงของผู้สืบทอดและการขาดทักษะด้านการตลาดที่ทันสมัย (นพรัตน์ แสงเจริญ, 2564; บุชบา วงษ์วรรณ, 2559). การทำความเข้าใจองค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างกลไกการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อป้องกันไม่ให้ภูมิปัญญาเหล่านี้สูญหายไป

2. บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้และแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรม

วัดมีบทบาทสำคัญในฐานะสถาบันทางสังคมที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในมิติทางศาสนา แต่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจและศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน (ไพรัช ศรีชัย, 2565; สมบูรณ์ กุลสมบัติ, 2563). วัดจึงเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นอย่างไม่เป็นทางการ (สุรศักดิ์ สีตะวัน, 2562). งานวิจัยหลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของวัดในการเป็น "ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต" ของชุมชน (ปัญญา พรหมวัน, 2560; กฤตธี แก้ววิจิต, 2564). บทบาทนี้สามารถขยายไปสู่การส่งเสริมและถ่ายทอดทักษะทางหัตถกรรม เช่น การทอผ้าไหมแพรวา เพื่อสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

3. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมและการตลาด

การพัฒนาและยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดสมัยใหม่ จำเป็นต้องมีการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับนวัตกรรมและเทคโนโลยี (ฤทธิชัย จันทรสุข, 2560). การสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ด้วยการเล่าเรื่องราวที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (รุ่งนภา พัฒนสิงห์, 2564). นอกจากนี้ การตลาดที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคใหม่ๆ (ดรณี พลมาตย์, 2563). การใช้ช่องทางออนไลน์และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนจึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอสามารถสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืนและมีโอกาสเติบโตในอนาคต (สุวิทย์ พรหมคำ, 2562; กานดา หอมวิเชียร, 2561).

4. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาเชิงหัตถกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของวัดที่เป็นฐานการเรียนรู้ หลักธรรมที่สำคัญและมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยนี้คือ อธิปไตย 4 หรือหนทางแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย

1) ฉันทะ (Chanda) ความพอใจในงานที่ทำ ความรักในสิ่งที่สร้าง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ช่างทอผ้ายังคงสืบสานภูมิปัญญา แม้จะต้องเผชิญกับความยากลำบาก

2) วิริยะ (Viriya) ความพากเพียรในการทำงาน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการทอผ้าที่ต้องใช้ความอดทนและเวลา

3) จิตตะ (Citta) ความตั้งใจ มุ่งมั่น และเอาใจใส่ในรายละเอียดของงาน เพื่อให้ผ้าทอออกมา มีลวดลายที่ประณีตงดงาม

4) วิมังสา (Vimamsa) การใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตรวจสอบ และปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพของผ้าทอและนวัตกรรมการทอใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้

นอกจากนี้ หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ก็เป็นอีกแนวคิดที่สอดคล้องกัน โดยการฝึกสมาธิและการมีปัญญาในการเรียนรู้ จะช่วยให้การถ่ายทอดและการรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ในวัดมีประสิทธิภาพมากขึ้น และหลักศีลธรรมยังเป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินงานอย่างซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งจะช่วยส่งเสริมคุณค่าของผลิตภัณฑ์ในระยะยาว และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำงานร่วมกันและการพัฒนาชุมชนในบริบทของงานวิจัยนี้ได้แก่

1) สังคหัตถ์ 4 (Sangahavatthu 4): หลักธรรมที่ใช้ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนในชุมชน ประกอบด้วย ทาน (Dana) คือการให้ การแบ่งปันองค์ความรู้และทักษะการทอผ้าแก่ผู้อื่น ปิยวาจา (Piyavaca) คือการพูดจาไพเราะ มีอภัยาศัยไมตรีที่ดีต่อกัน อตถจริยา (Attacariya) คือการประพฤติให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และสมานัตตา (Samanattata) คือการวางตัวเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว

2) ขรवासธรรม 4 (Gharavasa Dhamma 4): หลักธรรมสำหรับการครองเรือนและสร้างความมั่นคงในชุมชน ประกอบด้วย สัจจะ (Sacca) ความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน ทมะ (Dama) การข่มใจ ฝึกฝนตนเองให้มีระเบียบวินัย ขันติ (Khanti) ความอดทนต่ออุปสรรคในการทำงาน และ จาคะ (Caga) ความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

3) สัปปริสธรรม 7 (Sattaparisdhamma 7): คุณธรรมของคนดีและบัณฑิตผู้รู้ธรรม ประกอบด้วย ธัมมัญญตา (Dhammannuta) รู้จักเหตุ อัตถัญญตา (Atthannuta) รู้จักผล อัตตัญญตา (Attannuta) รู้จักตนเอง ปริสสัญญตา (Parisannuta) รู้จักชุมชน กาลัญญตา (Kalannuta) รู้จักกาลเวลา มัตตัญญตา (Mattannuta) รู้จักประมาณ และ ปุคคัลลัญญตา (Puggallannuta) รู้จักบุคคล ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นคุณสมบัติสำคัญสำหรับผู้ผู้นำชุมชนหรือผู้ที่ต้องการฟื้นฟูภูมิปัญญา

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยเป็นการบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้ากัน (Creswell & Creswell, 2018). ทั้งนี้ การวิจัยเชิงปริมาณจะใช้เพื่อสำรวจข้อมูลในวงกว้างเพื่ออธิบายสถานการณ์ปัจจุบันของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้เพื่อเจาะลึกข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการสืบทอดและยกระดับภูมิปัญญา (สุวิทย์ พรหมคำ, 2562). การใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานจะช่วยให้ได้ผลการวิจัยที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population and Sample) ประชากร: ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการทอผ้าไหมแพรวา ช่างทอ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ผ้าไหมแพรวาในจังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ: ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นช่างทอผ้าไหมในแต่ละอำเภอของจังหวัดกาฬสินธุ์ตามสัดส่วนที่เหมาะสม โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ 100 คน การวิจัยเชิงคุณภาพ: ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 15 คน ซึ่งประกอบด้วย ช่างทออาวุโส พระสงฆ์ที่มีบทบาทด้านการศึกษา ผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instruments) การวิจัยเชิงปริมาณ: ใช้ แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อวัดระดับภูมิปัญญาและการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทของวัด โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม, ระดับภูมิปัญญาการทอผ้า และระดับการรับรู้ต่อบทบาทของวัด. การตรวจสอบความถูกต้อง: ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน และนำไปทดลองใช้ (Try-out) เพื่อคำนวณหาความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient). การวิจัยเชิงคุณภาพ: ใช้ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview Form) ซึ่งเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) เพื่อให้สามารถเจาะลึกและขยายประเด็นต่างๆ ได้อย่างยืดหยุ่นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการอ่านและทำความเข้าใจข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งหมดจัดหมวดหมู่และสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากข้อมูล เพื่อนำไปสร้างข้อสรุปและแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา

5. ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวามีลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีการสืบทอด

ทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการสังเกตและลงมือปฏิบัติจริง อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันพบว่ามีจำนวนช่างทอในกลุ่มคนรุ่นใหม่ลดลงอย่างต่อเนื่อง และช่างทอส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้เหตุผลว่าการทอผ้าต้องใช้เวลาและความอดทนสูง ขณะที่รายได้ที่ได้รับไม่คุ้มค่ากับแรงงานที่ลงไป นอกจากนี้ยังขาดช่องทางการตลาดที่เข้าถึงผู้บริโภคในวงกว้าง ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคง

2. การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาโดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้ในจังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการวิจัยเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม พบว่ากลุ่มตัวอย่างช่างทอผ้าไหมจำนวน 100 คน ร้อยละ 85 เห็นด้วยว่าวัดสามารถเป็นศูนย์กลางในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมได้ โดยให้คะแนนในระดับสูงสำหรับประเด็นที่ว่า วัดเป็นสถานที่ที่เข้าถึงได้ง่ายและมีพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ย = 4.50 จาก 5.00) และ วัดเป็นสถานที่ที่ได้รับการยอมรับและเคารพนับถือจากคนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย = 4.65 จาก 5.00) ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญยืนยันว่า วัดมีศักยภาพในการเป็นฐานการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นพื้นที่สาธารณะที่ไม่แบ่งแยก เป็นแหล่งรวมตัวของชุมชน และมีพระสงฆ์ที่สามารถเป็นผู้นำในการประสานงานและส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ได้ นอกจากนี้ยังพบว่าการนำองค์ความรู้ทางธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความอดทนและความมุ่งมั่นในการทอผ้า ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในกระบวนการมากขึ้น

3. แนวทางการยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาโดยใช้วัดเป็นฐานการเรียนรู้

จากผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ สามารถสรุปแนวทางการยกระดับภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาได้ดังนี้ 1) การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เน้นการสอนตั้งแต่การเตรียมเส้นไหม การย้อมสีธรรมชาติ และการทอตลอดจนที่เป็นเอกลักษณ์ 2) การใช้ช่องทางของวัดในการจัดแสดงและจำหน่ายสินค้า จัดพื้นที่ภายในวัดสำหรับเป็นร้านค้าชุมชนหรือตลาดนัดเฉพาะกิจในช่วงเทศกาลสำคัญเพื่อเพิ่มช่องทางการขาย 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ประสานงานระหว่างวัด ช่างทอ หน่วยงานรัฐ และสถาบันการศึกษาเพื่อร่วมกันพัฒนาหลักสูตรและการตลาด 4) การสร้างเรื่องราว (Storytelling) เน้นการเล่าเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์และความผูกพันระหว่างผ้าทอกับวัด เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางจิตใจให้กับผลิตภัณฑ์

6. อภิปรายผล

1. การเชื่อมโยงผลการวิจัยกับวัตถุประสงค์และวรรณกรรม

ผลการวิจัยที่พบว่าภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวากำลังเผชิญกับปัญหาการลดลงของผู้สืบทอดนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพรัตน์ แสงเจริญ (2564) และ บุชบา วงษ์วรรณ (2559) ที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจต่อภูมิปัญญาพื้นเมืองและปัญหาการตลาด ซึ่งการวิจัยนี้ได้ยืนยันปัญหาดังกล่าวในบริบทของผ้าไหมแพรวา ในส่วนของบทบาทวัดในการเป็นฐานการเรียนรู้ ผลที่ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ ไพรัช ศรีชัย (2565) และ ปัญญา พรหมวัน (2560) ที่ระบุว่าวัดเป็นศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรม การวิจัยนี้ได้ขยายแนวคิดดังกล่าวโดยชี้ให้เห็นว่าบทบาทของวัดสามารถเป็นมากกว่าแค่ศูนย์รวมทางศาสนา แต่ยังสามารถเป็นสถาบันที่ช่วยปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนา เช่น หลักอริยบท 4 ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเพียร ความมุ่งมั่น และความรักในงานทอผ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่านั้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่พบในผลการวิจัย ยังสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 และ ขรവാสนธรรม 4 ในเชิงปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

โดยช่างทอและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนมีการแบ่งปันองค์ความรู้ (ทาน), การพูดคุยที่สร้างสรรค์ (ปิยวาจา), การทำงานเพื่อประโยชน์ร่วมกัน (อตถจริยา) และการวางตัวที่เสมอภาค (สมานัตตา). นอกจากนี้ ความอดทนและความมุ่งมั่นของช่างทออาวุโสในการสืบทอดภูมิปัญญายังแสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในหลัก ชันติ และ จาคะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของฆราวาสธรรม. คุณสมบัติเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้

2. นัยสำคัญของผลการวิจัย ผลการวิจัยนี้มีนัยสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ ในเชิงทฤษฎีได้ยืนยันและขยายแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันศาสนาในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญา นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวคิดใหม่ในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเชิงวัตถุ (ผลิตภัณฑ์) จะมีความยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อมีรากฐานทางจิตใจและจริยธรรมที่แข็งแกร่ง. ในเชิงปฏิบัติผลการวิจัยได้นำเสนอแนวทางที่เป็นรูปธรรมสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการ ในการใช้ศักยภาพของวัดเพื่อเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าไหมแพรวาได้อย่างยั่งยืน.

3. ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต การวิจัยนี้มีข้อจำกัดด้านขนาดของกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพที่มีจำนวนจำกัด ทำให้ผลที่ได้อาจไม่สามารถเป็นตัวแทนของช่างทอผ้าไหมแพรวาทั้งหมดในจังหวัดกาฬสินธุ์ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังไม่ได้มีการทดลองนำแนวทางที่ได้ไปปฏิบัติจริงเพื่อประเมินผลอย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตดังนี้ 1) การนำเสนอแนวทางไปสู่การปฏิบัติควรมีการจัดทำโครงการนำร่องเพื่อนำแนวทางที่ได้ไปทดลองใช้จริงในชุมชน และประเมินผลลัพธ์ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและสังคม 2) การขยายขอบเขตการวิจัย ควรศึกษาบทบาทของวัดในบริบทของภูมิปัญญาหัตถกรรมอื่นๆ เพื่อให้ได้แนวทางที่ครอบคลุมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

7. องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กานดา หอมวิเชียร. (2561). การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในแหล่งผ้าทออีสาน. *วารสารศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 20(1), 125–140.
- กฤตธี แก้ววิจิต. (2564). บทบาทของวัดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 5(2), 55–68.
- จารุวรรณ ชัยรอด. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร*, 15(2), 99–112.
- ดรุณี พลมาตย์. (2563). กลยุทธ์การตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมชุมชน. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์*, 18(3), 45–58.
- ทิพย์วัลย์ ภูสี. (2560). การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารศิลปศาสตร์และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 12(1), 1–15.
- นพรัตน์ แสงเจริญ. (2564). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจต่อภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมือง. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมและชุมชน*, 19(2), 22–35.
- บุษบา วงษ์วรรณ. (2559). ปัญหาและอุปสรรคในการตลาดผ้าไหมไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการสมัยใหม่*, 14(4), 78–90.
- ปัญญา พรหมวัน. (2560). วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาภาคอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยา*, 17(3), 33–47.
- พรปวีณ์ นามวัน. (2565). การประเมินคุณค่าทางศิลปะของผ้าไหมแพรวา. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 24(1), 1–10.
- ไพรัช ศรีชัย. (2565). วัดและบทบาททางสังคมในการส่งเสริมอาชีพชุมชน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 21(4), 112–125.
- รุ่งนภา พัฒนสิงห์. (2564). การสร้างอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมเพื่อการแข่งขัน. *วารสารการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(1), 89–102.
- ฤทธิ์ชัย จันท์สุข. (2560). การบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์. *วารสารนวัตกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 15(4), 65–78.
- วิจิตรา สมเพาะ. (2563). ช่องทางการตลาดออนไลน์สำหรับสินค้าหัตถกรรม. *วารสารบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ*, 18(1), 20–33.
- วิชชุดา สารรัตน์. (2562). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น. *วารสารการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 16(2), 40–52.
- ศักดิ์ชาย ชัยวิจิต. (2561). วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน. *วารสารธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 15(3), 10–25.
- สมบุญ กุลสมบัติ. (2563). วัดในฐานะศูนย์รวมจิตใจและศูนย์กลางกิจกรรมชุมชน. *วารสารปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 18(1), 15–28.

- สุมาลี ปานสุข. (2560). ประวัติและวิวัฒนาการของผ้าไหมแพรวาในประเทศไทย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 22(3), 45–58.
- สุภาพร โชติพันธ์. (2563). การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าสู่คนรุ่นใหม่ผ่านชุมชน. *วารสารวิจัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 30(2), 70–85.
- สุรศักดิ์ สีตะวัน. (2562). บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10(4), 5–18.
- สุวิทย์ พรหมคำ. (2562). การสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือ. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 17(3), 11–24.
- อนงค์ ไตรมาตร. (2562). ความโดดเด่นของลวดลายผ้าไหมแพรวาและความหมายเชิงสัญลักษณ์. *วารสารศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต*, 14(2), 30–45.
- อมรา มณีรัตน์. (2561). ผ้าไหมแพรวา: จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์ระดับโลก. *วารสารธุรกิจการท่องเที่ยวและการโรงแรม*, 16(1), 5–18.
- อารยา สุทธิพันธ์. (2561). การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจผ้าไหม. *วารสารบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 15(3), 100–115.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE Publications.